

5. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності: Закон України. – ВВР, 1998, №34, ст. 228.
6. Про внесення змін у деякі законодавчі акти щодо переводу садових і дачних будинків у житлові будинки та реєстрації в них місця проживання: Закон України від 02 вересня 2014 року. – ВВР, 2014, №43, ст. 2037.
7. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирних будинках: Закон України від 14 травня 2015 року. – ВВР, 2015, №29, ст. 262.
8. Про внесення змін до Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності»: Закон України від 03 вересня 2015 року. – ВВР, 2015, №45, ст. 404.
9. Про затвердження Порядку переводу дачних і садових будинків, які відповідають будівельним нормам, в житлові будинки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon/rada/gov/ua/laws/show/321-2015-n.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків: Закон України від 05 квітня 2017 року. – ВВР, 2017, №24, ст. 277.
11. Про внесення змін до Правил користування приміщеннями житлових будинків і гуртожитків: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. №1024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon/rada/gov/ua/laws/show/1024-2016-n.
12. Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру: Правила реєстрації місця проживання, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 р. №207. – Офіційний вісник, 2016, №28, ст. 1108; №101, ст. 3312.

УДК 340.94

НЕЯВКА ПОЗИВАЧА ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗАЛИШЕННЯ ПОЗОВУ БЕЗ РОЗГЛЯДУ

Селіванов М. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
адвокат, директор Legal-tech company «ДОМ ЮРИСТА»

Анотація: статтю присвячено правому регулюванню дій суду під час неявки позивача в судові засідання.

Ключові слова: неявка позивача, залишення позову без розгляду, право на доступ до суду, розумний строк розгляду справи.

Аннотация: статья посвящена правому регулированию действий суда при неявке истца в судебные заседания

Ключевые слова: неявка истца, оставление иска без рассмотрения, право на доступ к суду, разумный срок рассмотрения дела.

Annotation: the article is devoted to the legal regulation of actions of the court in the absence of the plaintiff in court sessions

Key words: absence of the plaintiff, withdrawal of the claim without consideration, right to access to the court, reasonable period of consideration of the case.

Постановка проблеми

На практиці є непоодинокими випадки коли судовий процес порушується з іншою метою ніж вирішення спору по суті (вжиття заходів забезпечення позову, отримання доказів для іншого процесу, тощо). В таких випадках позивачі зацікавлені в якнайдовшому існуванні судового процесу. Одним зі способів затягування судового розгляду, який використовується позивачами, є неявка в судові засідання.

Суди першої інстанції дуже поблажливо ставляться до неявки позивача і відкладають розгляд справи або навіть виносять рішення за відсутності позивача (і заяви про розгляд справи без його участі). Суди апеляційної і касаційної інстанції доволі часто скасовують ухвалу про залишення позову без розгляду з універсальним обґрунтуванням «з метою право на доступ до правосуддя та запобігання порушень ст. 6 Конвенції».

Суть проблеми

Проблема наслідків неявки позивача полягає у пошуку рішення в зіткненні двох процесуальних принципів – «право на доступ до суду» з одного боку та «дотримання встановленої процесуальним законом процедури» з іншого.

В результаті рішення поставленої проблеми мають сформуватися підходи та критерії відшукування справедливого балансу інтересів при неявці позивача в судові засідання.

Доводи та міркування до вирішення проблеми

Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці виходить з того, що положення п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожному право подати до суду будь-який позов, що стосується його цивільних прав і обов'язків.

Проте право на суд не є абсолютним і воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що

право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання з боку держави. «Право на суд» не є абсолютним. Право на доступ до суду за самою своєю природою потребує регулювання з боку держави та з боку держави може бути піддане обмеженням, зокрема шляхом встановлення певної процедури розгляду справи.

Змагальність виявляється в тому, що:

- дії суду залежать від вимог позивача та заперечень відповідача;
- суд вирішує справу в межах заявлених вимог та на підстав наданих йому доказів;
- особи, які беруть участь у справі, займають активне становище щодо інших учасників процесу та суду;
- сторони самостійно визначають, які саме докази подавати суду, а які притримати;
- особи, які беруть участь у справі, можуть брати участь у справі особисто або через представників;
- кожна особа зобов'язана доказати факти, на які вона покликається;
- у разі невиконання процесуальних обов'язків або нездійснення процесуальних прав для особи настають небажані для неї правові наслідки.

Диспозитивність (від лат. *Dispo* – розпоряджаюся) – це надання особам, які беруть участь у справі, можливості вільно розпоряджатися своїми матеріальними та процесуальними правами на власний розсуд. Зміст принципу диспозитивності перш за все розкривається через положення «хто хоче здійснити свої права, повинен сам потурбуватися про це».

Вказані принципи надають кожному учаснику процесу можливість самостійно розпоряджатися наданими йому законом процесуальними правами, в тому числі і правом брати участь в судових засіданнях.

З системного аналізу п. 3 ч. ст. 257 ЦПК України та положень ст. 223 ЦПК України вбачається те, що законодавець безпосередньо пов'язує участь позивача в судових засіданнях з рухом судового процесу. Це уявляється вірним – дії суду залежать від дій позивача.

Неявка позивача в судове засідання є його волевиявленням, проявом дії принципу диспозитивності. В ситуації подання позивачем заяви про залишення позову без розгляду (п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України) суд має безальтернативно винести ухвалу про залишення позову без розгляду.

В цьому контексті повторна неявка належним чином повідомленого позивача є конклюдентними діями, якими робиться заява про залишення позову без розгляду, а також є правовим наслідком нездійснення позивачем права брати участь у судовому засіданні. Таким чином законодавець передбачив баланс захисту прав як позивача, який повторно не з'явився у судове засідання, так і відповідача, який у зв'язку з такою неявкою вимушений витратити свій час та кошти.

Згідно з вимогами ЦПК України суд повинен з'ясовувати причини неявки належним чином повідомленого позивача в судове засідання і у випадку повторної неявки позивача, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, суд залишає позовну заяву без розгляду.

В переважній більшості випадків доводи позивача при обґрунтуванні неявки в судове засідання зводяться до аргументу, що позивач не був обізнаний з часом розгляду справи (не отримав повістку).

На моє переконання цей довод є необґрунтованим та безпідставним.

Європейський суд з прав людини в рішенні від 07 липня 1989 року у справі «Юніон Аліментаріа проти Іспанії» зазначив, що заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду, що стосуються безпосереднього його, утримуватися від використання прийомів, які пов'язані із зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання.

Крім того, як наголошує в своїх рішеннях Європейський суд, позивач як сторона, яка задіяна в ході судового розгляду, зобов'язана з розумним інтервалом часу сама цікавитися провадженням у її справі, добросовісно користуватися належними їй процесуальними правами та неухильно виконувати процесуальні обов'язки (див. наприклад рішення Європейського суду прав людини у справі «Карауця проти України»).

За ст. ст. 12, 13 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності та диспозитивності. Особа на власний розсуд користується своїми процесуальними правами та обов'язками відповідно до зазначених положень, а також положень, визначених ст. ст. 43, 49 ЦПК України, але зобов'язана здійснювати їх добросовісно (ч. 1 ст. 44 ЦПК України).

Також слід відмітити, що в Україні діє система публікації відомостей про час та місце розгляду справи в мережі Інтернет на сайті «Судова влада» і позивач має усі можливості з отримання інформації про розгляд його справи.

Отже, позивач має цікавитись ходом справи та результатами окремих судових засідань, використовувати засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання (наприклад, розгляд справи в режимі відеоконференції в порядку ст. 212 ЦПК України, у разі неможливості особистої явки до суду). Доводи позивача про необізнаність з часом розгляду справи є безпідставними та не мають обґрунтовувати поважність неявки позивача в судове засідання.

Згідно з ч. 5 ст. 223 ЦПК України, у разі повторної неявки позивача в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки суд залишає позовну заяву без розгляду, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо належним чином повідомлений позивач повторно не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи.

Згідно зі ст. 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Дії суду, як особливого суб'єкта владних повноважень, регламентовані процесуальним кодексом та не допускають

аналогії закону, чи аналогії права. Дискреція суду на обрання варіантів дій має бути прямо передбачена в процесуальному законі.

У Науковому висновку щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією (https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/naukovi_visnovki/nauk_visnovok_01_03_2018) зокрема зроблено наступні висновки:

- дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти, чи без діяти, а якщо діяти, то у виборі варіанту рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені у законі. Важливою ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження варіанту вибору із будь-ким;

- дискреційне повноваження надається у спосіб його закріплення в оціночному понятті, відносно-визначеній нормі, альтернативній нормі, нормі із невизначеною гіпотезою. Для позначення дискреційного повноваження законодавець використовує, зокрема, терміни «може», «має право», «за власної ініціативи», «дбає», «забезпечує», «веде діяльність», «встановлює», «визначає», «на свій розсуд». Однак наявність такого терміну у законі не свідчить автоматично про наявність у суб'єкта владних повноважень дискреційного повноваження; подібний термін є приводом для докладного аналізу закону на предмет того, що відповідне повноваження є дійсно дискреційним.

Згідно з граматичного (мовного, текстового) аналізу ч. 5 ст. 223 ЦПК України та п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України терміни «може», «має право», «за власної ініціативи» та інші законодавцем не застосовані.

Не передбачається у ч. 5 ст. 223 ЦПК України та у п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України можливість суду інших варіантів дій, окрім залишення позовної заяви без розгляду.

З огляду на зазначене, повноваження суду залишити позовну заяву без розгляду не є дискреційним.

Отже, за змістом зазначених вище норм в разі повторної неявки позивача в судове засідання за умови, що він був належним чином повідомлений про час та місце розгляду справи, суд безальтернативно зобов'язаний залишити позовну заяву без розгляду.

Залишення позову без розгляду – є негативним правовим наслідком для позивача у випадку зловживання ним своїми процесуальними правами, який сприяє швидкому розгляду справи.

Обов'язок швидкого здійснення правосуддя покладається, в першу чергу, на відповідні державні судові органи. Розумність тривалості судового провадження оцінюється в залежності від обставин справи та з огляду на складність справи, поведінки сторін, предмету спору. Нездатність суду ефективно протидіяти недобросовісно створюваним учасниками справи перепонам для руху справи є порушенням ч. 1 ст. 6 даної Конвенції (рішення Європейського суду з прав людини від 08.11.2005 року у справі «Смірнова проти України»).

Це не є порушенням прав учасників спору. Європейський суд з прав людини у своїй практиці висловлював правову позицію про те, що обмеження доступу до суду з метою запобігання зловживанню процесуальними засобами також загалом може визнаватися таким, що має легітимну мету (Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Моннелл і Морріс проти Сполученого королівства».)

Відповідно до Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» недотримання строків розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення порушує конституційне право на судовий захист, гарантований статтею 55 Конституції України, і негативно впливає на ефективність правосуддя та на авторитет судової влади.

Перебіг строків судового розгляду у цивільних справах починається з часу надходження позовної заяви до суду, а закінчується ухваленням остаточного рішення у справі, якщо воно не на користь особи (справа «Скопелліті проти Італії» від 23 листопада 1993 року), або виконанням рішення, ухваленого на користь особи (справа «Папахелас проти Греції» від 25 березня 1999 року).

Відтак, суд зобов'язаний присікати недобросовісні дії позивача та залишати позов без розгляду у разі повторної неявки належним чином повідомленого позивача, від якого не надійшло заяви про розгляд справи без його участі.

Зазначене забезпечує дотримання судом строків розгляду справи та балансу інтересів сторін спору, зокрема, забезпечує інтереси відповідача, який вимушений витратити час, кошти, свою чи представника явку в судові засідання.